

GTO CONFERENCE HALL

20-22 MAY 2004

PAST THE FUTURE
FROM
ZEUGMA:

INTERNATIONAL
SYMPOSIUM ON

Gaziantep - Türkiye

ZEUGMA

Gaziantep - Türkiye

ULUSLARARASI
GEÇMİŞTEN
GELECEĞE
ZEUGMA
SEMPOZYUMU

20-22 MAYIS 2004

GTO KONFERANS SALONU

ULUSLARARASI GEÇMİŞTEN GELECEĞE
ZEUGMA SEMPOZYUMU
SEMPOZYUM PROGRAMI

ZEUGMA

İkinci Gün 21 Mayıs 2004

OTURUM BAŞKANI: Emre MADRAN

- 13.20-13.40 Zeugma'nın Bronz ve Demir
Buluntularının Konservasyonu
Renaud BERNADET
- 13.40-14.00 Zeugma'da Arkeo-zoolojik Çalışmalar
Guillaume ROUSSEAU
- 14.00-14.20 Zeugma ve Çevresinde Kaybedilen
Ekolojik Değerler
İsmail VAROL
- 14.20-14.40 Zeugma IV Lejyon Alanında Jeofizik
Çalışmalar
Mahmut DRAHOR
- 14.40-15.00 Zeugma'nın Kilitleri
Nadine Diodonné-GLAD
- 15.00-15.20 Ara

OTURUM BAŞKANI: Mustafa ŞAHİN

- 15.20-15.40 Zeugma'nın Arkeolojik Mirasının
Belgelenmesi Üzerine Bir Öneri
Emre MADRAN
- 15.40-16.00 AB'nin GAP Bölgesindeki Kültürel Mirasın
Korunmasına Yönelik Destekleri
Melek ERMAN
- 16.00-16.20 Kültürel Miras ve Kültürel Kaynakların
Sosyo-Ekonomik Gelişim için Kullanımı
Minja YANG
- 16.20-16.40 Zeugma'da Yapılması Planlanan Bilimsel
Çalışmalar ve Zeugma Müzesi Stratejisi
Hamza GÜLLÜCE

Kapanış Konuşması

- 16.40-.....
Discussion
Hamza GÜLLÜCE
Strategies of New Zeugma Museum
- 16.20-16.40 Scientific works planned in Zeugma and
Minja YANG
Heritage and Development
- 16.00-16.20 Melek ERMAN
cultural heritage protection
- 15.40-16.00 The support of EU for GAP region's
Emre MADRAN
Archeological Heritage at Zeugma
- 15.20-15.40 A proposal for architectural surveying of
Mustafa ŞAHİN
CHAIRMAN:
- 15.00-15.20 Interval
Nadine Diodonné-GLAD
- 14.40-15.00 Locks and Padlocks of Zeugma
Mahmut DRAHOR
Zeugma
- 14.20-14.40 Geophysical Investigations at Leigo IV in
İsmail VAROL
and its Environment
- 14.00-14.20 Ecological Factors to be Lose in Zeugma
Guillaume ROUSSEAU
First Results for the trench 9
- 13.40-14.00 Zooarchaeological Study of Zeugma:
Renaud BERNADET
Artefacts of Zeugma
- 13.20-13.40 Cleaning for Study of Iron and Bronze
Emre MADRAN
CHAIRMAN:
- SECOND DAY 21 MAY 2004

INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON ZEUGMA:
FROM PAST TO FUTURE
SYMPOSIUM PROGRAMM

ZEUGMA

Uluslararası International

Geçmişten Geleceğe Symposium on Zeugma:
Zeugma Sempozyumu From Past The Future

SUNUM ÖZETLERİ CONFERENCE PROCEEDINGS

Alix BARBET • Antony COMFORT • Catherine ABADIE-REYNAL •
Catherine KUZUCUOĞLU • Celaleddin KUCUK • Daniel FRASONE •
Emre MADRAN • Fatma BULGAN • Guillaume ROUSSEAU • Hamza
GULLUCE • Ismail VAROL • Jean Baptis YON • Jean Pierre DARMON •
Jörg WAGNER • Klaus PARLASCA • M. Kemal SERTOK • Mahmut
DRAGOR • Markus GESCHWIND • Martin HARTMANN • Mehmet ONAL •
Melek ERMAN • Mesut OLCAL • Michael SPEIDEL • Michel FEUGBRE •
Mijia YANG • Mustafa Derya SAHİN • Nadège DIEUDONNE GLAD •
Nezih BASGELEN • Nihat TUNA • Nuket ELPEZE-ERGEC • Ocülç
DUSSARD • Renaud BERNADET • Ritaz ERGEC • Selçuk SENER •
Yakup ERGEC • Yelken ERGEC • Yelken ERGEC • Yelken ERGEC

ULUSLARARASI GEÇMİŞTEN GELECEĞE ZEUGMA SEMPOZYUMU SUNUM ÖZETLERİ

AMİSOS MOZAIĞI ve ZEUGMA İLE İLİŞKİLER

Derya Şahin / Prof. Dr. Mustafa Şahin

Bu bildirinin konusunu 1958 yılında antik Amisos kentinde bulunarak Samsun Arkeoloji Müzesi'ne kaldırılan taban mozağıdır. Bu mozaik şablon ve işçilik olarak daha çok Anadolu'nun Güneydoğusunda, özellikle de Zeugma'da bulunan mozaikler ile benzer özellikler göstermektedir. Bu bildiri ile iki soruya yanıt aranmaya çalışılacaktır: Bunlardan ilki, Amisos'da bulunan taban mozağının üretilmesinde Zeugmalı atölyelerin katkısının olup olmadığıdır? İkinci soru ise sanat açısından Zeugma ve Amisos arasında bir ilişki var ise, ustalar ulaşımda hangi yolu kullanmışlardır?

Türkiye mozaikleri yeterli yayın olmadığı için iyi bilinmemektedir. Bilinenler daha çok kuzeybatı ve güney sahilindeki antik yerleşim alanlarında bulunmuştur. Antakya'da yakından tanınan kaliteli mozaiklerin yanında, son zamanlarda Zeugma'da muhteşem mozaikler keşfedilmiştir. Bu çalışmada Amisos ile güneydoğu Anadolu mozaikleri arasında işçilik ve patron açılarından yakın bir bağlantının varlığı saptanmıştır. Sanatçıların Güneyden Karadeniz Bölgesi'ne Gülek Boğazı'nı aşarak Sebasteia/Sivas, Zela, Amaseia, Sebastapolis, Therma güzergahını kullanarak ulaşmış olmalıdırlar.

AMİSOS MOSAIC and RELATIONSHIP BETWEEN ZEUGMA - AMİSOS

The topic of this communique is the floor mosaic which was founded in antik Amisos in 1958 and which is now being displayed Samsun Archeology Museum. This mosaic shows similarity from the point of view pattern and workmanship with southern Anatolia, especially the mosaics which was founded in Zeugma. In this study we will try to answer for two questions: One of them is whether the workshop of Zeugma contributed to producing of floor mosaic found in Amisos. The other one is, if there was a relationship between Amisos and Zeugma with respect to art, which way did the workcraft use for transportain.

Turkish Mosaics are not well know due to the fact that there is not enough publication. The well known ones are those mostly found in antique cities in the sort of nothwest and south. Besides first quality mosaics well known in Antiochea, magnificent mosaics have been discovered in Zeugma recently. In this study was determined that there was a close connection between Amiscs and Southeast Anatolia mosaics as regards pattern and workmanship. Craftman must have arrived in Blacksea region from the south passing over Gülek Boğazı by useing Sebasteia/Sivas, Zela, Amaseia, Sebastapolis, Therma.

MOZAIKLER IŞIĞINDA KUZAY-GÜNEY ANADOLU İLİŞKİSİ

Derya Şahin – Mustafa Şahin*

Bu bildirinin konusunu Amisos¹ kentinde bulunan taban mozaiği üzerindeki desenlerin güneyli mozaiklerle olan ilişkisi belirlemektir. Çünkü söz konusu mozaik şablon ve işçilik olarak daha çok Anadolu'nun Güneydoğusunda, özellikle de Zeugma ve Antiocheia am Orontes'de bulunan mozaikler ile benzer özellikler göstermektedir. Bu bildiri ile iki soruya yanıt aranmaya çalışılacaktır: Bunlardan ilki, Kuzey Anadolu'da bulunan taban mozaiklerinin üretilmesinde güneyli atölyelerin katkısı var mıdır? İkinci soru ise Kuzey ile Güney arasında bir ilişki varsa, ulaşımda hangi yol kullanılmıştır?

Amisos'daki taban mozaiğinin ortasındaki ana panoda Akhilleus ve Thetis konu edilmiştir (Resim: 1). Bu panonun etrafında tam olarak köşelere gelecek şekilde dört mevsimin kişileştirildiği büstler (Resim: 2-5), bunların arasında ise deniz yaratıklarının taşıdığı Nereid'lerin konu edildiği dört ara pano bulunmaktadır (Resim: 6-9). Olasılıkla girişin tam karşısına gelecek şekilde ise ev sahibini kurban töreni esnasında betimleyen pano yerleştirilmiştir (Resim: 10).

Amisos mozaiğinde figürlü betimlerin yanı sıra geometrik desenler de oldukça zengindir. En dıştaki birinci bölüm olarak nitelendirebileceğimiz kısım toplam 21 panodan oluşmaktadır (Resim: 11). Kurban sahnesinin etrafında yer alan geometrik desenler ise toplam altı panodan oluşur (Resim: 12). Geometrik motifler baştan sona birbirine bağımlı olarak yapılmışlardır.

Türkiye mozaikleri yeterli yayın olmadığı için iyi bilinmemektedir. Bilinenler daha çok kuzeybatı ve güneydeki antik yerleşim alanlarında bulunmuştur. Birkaç mozaik de İstanbul ve Bithynia bölgesine aittir. Bithynia Bölgesi'ndeki mozaikler Bizans Dönemi'ne tarihlenir ve çeşitli geometrik motiflerden ibarettir². Antakya'da yakından tanınan mozaiklerin yanında³, son zamanlarda Zeugma'da muhteşem mozaikler keşfedilmiştir⁴. Güneydoğu Anadolu'da bulunan mozaik döşemeler Batı Anadolu'da bulunmuş olan mozaiklerden oldukça farklı ve uzaktır⁵. Son yıllarda yapılan çalışmalar Karadeniz Bölgesi'nin de mozaik açısından oldukça zengin olduğunu ortaya

* Prof. Dr. Mustafa Şahin, Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 42031 Konya.

¹ 1958 yılında antik Amisos kentinde bulunarak Samsun Arkeoloji Müzesi'ne kaldırılıp 1/2-1959 envanter numara ile koruma alınan taban mozaiği 10 panodan oluşmakta olup, 7 x 8 m. yani 56 m² ölçülerindedir. Bu konuda ayrıca bkz. D. Şahin, "The Cult of Achilles on the Black Sea Coast", *The IX th. International Colloquium of AIEA, Roma, 5-10 Kasım- 2001* (Yayında). –ay. "Amisos Mosaic", *2nd. International Congress on Black Sea Antiquities. Local Populations of the Black Sea Littoral and their Relations with the Greek, Roman and Byzantine Worlds and Near Eastern Civilizations. 8th Century B.C. – ca. AD. 1000, Ankara, 2-9 Eylül 2001* (Yayında). –ay. *Amisos Mozaiği*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayını (Yayında).

² Dömer 28.

³ Cimok 1 vd.

⁴ Örnek olarak bkz. Ergeç vd. 105 vd.

⁵ Jobst passim.

koymuştur⁶. Burada bulunan mozaikler Batı Anadolu'dakilere nazaran güney ile yakın ilişki içerisinde gözükülmektedirler. Ayrıca Güneyde bulunan mozaiklerin konu ve repertuarları oldukça geniştir.

Mozaik sanatında atölye teşhisi için üç kriter kullanılmaktadır⁷: geometrik motifler, bu motiflerin birbirleri arasındaki ilişkisi ve betimlenen konu ve figürler.

İlk olarak geometrik motifleri incelemek istiyoruz. Örnek olarak eşkenar dörtgen şekillerden oluşan desen Amisos mozaiklerinde kurban sahnesini çevreleyen geometrik panolarda kullanılmıştır (Resim: 12). Bu motife ait örnekler Silifke⁸, Narlı kuyu⁹, Anemurium'da¹⁰ çok sık olarak kullanılmıştır. Antakya'da ise betimin bir miktar farklı olarak kullanıldığı görülmektedir¹¹.

Amisos mozaiklerinde dikkat çeken bir diğer motif altı yapraklı rozetlerden oluşmaktadır. Bunlar bir daire içine yerleştirilmiş olup, en dışta sekizgen bir çerçeve ile sonlandırılmışlardır. Bu rozet tipi hemen hemen tüm Roma dünyasında karşımıza çıkmaktadır: Örnek olarak Silifke¹², Tarsus¹³, Anamur¹⁴ ve doğusu¹⁵, Bergama¹⁶ ve Priene¹⁷ gösterilebilir.

Amisos mozaiklerinde kurban sahnesini çevreleyen geometrik panellerin arasında dikdörtgen çerçeveler içerisine iki burmadan oluşan motifler yerleştirilmiştir (Resim: 12). Bu betim Amisos'ta bordür olmak yerine, geometrik desenler arasında dikdörtgen bir çerçeve içinde ikili burma şeklinde kullanılmıştır. Bu özellik Amisos mozaiklerini daha çok güney doğudaki mozaiklerle yaklaştırmaktadır¹⁸.

Amisos'da her panelin etrafını iki dalga bantı arasına yerleştirilen birbirine geçmiş üçlü halat motifi çerçevelemektedir (Resim: 2-9). Benzer bordür kombinasyonunu Zeugma, Antiocheia ve Silifke gibi güneyli mozaiklerde de görmek olasıdır¹⁹. Hem kuzey, hem de güneyde kullanılan bu çerçeve süslemesi şaşırtıcı derecede birbirinin aynısıdır. Ayrıca yeşil, siyah, beyaz, kahverengi ve kırmızıkahverengi tesseralar da motiflerin oluşturulmasında benzer şekilde kullanılmıştır.

Kuzey Güney arasındaki ilişkiyi belirlemek için geometrik desenlerin birbirleri arasındaki uyumuna bakmakta ipucu verebilir. Antakya'da Psyche Evi'nde bulunan Thetis panelinde, iç bordür koyu mavi dar bir şeritten ibarettir²⁰. Buradaki piramit motifi basamaktır.

⁶ Bkz dipnot 1.

⁷ Campbell 288.

⁸ Campbell Lev. 42.1.

⁹ Campbell Lev. 42.2.

¹⁰ Campbell Lev. 42.3.

¹¹ Levi Lev.101.

¹² Campbell Lev. 42.4.

¹³ Budde I Lev. 121, 122, 123, 133.

¹⁴ Campbell Lev. 42.3.

¹⁵ Campbell Lev. 42.6.

¹⁶ Bingöl 71 res.45. Bergama'da ki bu rozet motifi Asklepiosdaki bir mozaikte sözkonusudur. Üzerinde grifon motiflerinin olduğu bir mozaiktir, zeminde süsleme amacı ile kullanılan sekiz yapraklı rozetler vardır. Siyah zemin üzerine beyaz renklerle işlenmiştir. Erken örnekler arasındadır.

¹⁷ Bingöl 77 Res. 48. İ.Ö. 3. yüzyıla tarihlenir, Athene terasındaki bir evde bulunmuştur mozaik ismi siyah-beyaz rozet mozaikidir. Siyah-beyaz mozaiktir ve poligonal tesseralardan oluşturulmuştur.

¹⁸ Örnek olarak bkz. Cimok 26 vd., 56 vd.

¹⁹ Ergeç vd. 106 vd. Res. 156, 162; 111 vd. Res. 163

²⁰ Cimok 168 vd.

Zeugma'daki Thetis panellerinden birinde ise içten dışa doğru önce siyah düz bir şerit, daha sonra kızıl kahve renkli dalga motifi; ondan sonra da yeşil kahve, taba renkli ve sınırlamalarda siyah rengin kullanıldığı saç örgüsü motifi gelir²¹. Saç örgüsü motifini yine dalga motifi çevirir. En dışta ise önce ince, daha sonra biraz daha kalın bir bantla motif sonlandırılmıştır. Bu bordür düzenlemesi benzer şekilde Amisos mozağında de karşımıza çıkmaktadır.

Roma İmparatorluk çağında Türkiye'nin güneyindeki mozaiklerde birçok yaygın konu işlenmiştir. Popüler konuların başında "Thetis" gelmektedir (Resim: 1)²². Anamur'daki mozaiklerde bu konu altı kez²³, Antakya Yakto Kompleksi'nde²⁴, Calendar Evi'nde²⁵, Psykhe Evi'nde²⁶, Menander Evi'nde²⁷, Seleukia Piera'da²⁸ ve Zeugma'da²⁹ karşımıza çıkmaktadır. Güneyde yaygın olan bu konunun Kuzeyde de görülmesi kuzey-güney bağlantısının diğer bir belgesini ortaya koymaktadır.

Figür açısından Achilleus'u da irdelemek olasıdır (Resim: 1). Amisos mozağı üzerinde Achilleus iri ve dolgun bukleler şeklinde yanlardan arkaya doğru atılan bir saç tuvaletine sahiptir. Bu detayı vermek için kahverenginin değişik tonlarında tesseralar kullanılmıştır. Benzer işçilik ve tessera organizasyonunu Zeugma'da Poseidon evinde gün ışığına çıkartılan mozaik üzerinde yer alan Achilleus'da görmek olasıdır³⁰. Achilleus'un saği üzerinde duran ve sağa doğru geniş yay çizen duruş şekli ve vücut konturlarını Zeugma³¹ ve Seleukeia Piera'da³² bulunan Perseus'da da izlemek olasıdır.

Amisos mozağında kullanılan mevsimlerin kişileştirilme şekli Antakya mozaiklerinde de benzer şekilde karşımıza çıkmaktadır (Resim: 2-5)³³. Ayrıca kullanılan mevsim belirteçleri birbirine oldukça yakındır. Amisos mozağında kullanılan Nereid tasvirlerinin benzerini yine Antakya'da İ.S. 4. yüzyıla tarihlenen iki mozaikte görmek olasıdır³⁴.

Sonuç olarak, Amisos ile güney arasında mozaik üretimi açısından yakın bir bağlantının varlığı ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda akla gelen soru, etkileşim hangi yoldan olmuştur? Diğer bir ifade ile kuzey ile güney arasındaki ilişki deniz yolu ile mi, yoksa karayolu ile mi gerçekleşmiştir.

Mozaik yapımında çalışan atölyelerin patron kalıp kitapları ile gezerek üretimde buldukları bilinmektedir³⁵. Ancak atölyeleri ve ustaları birbirinden ayırmak ve herbirini bağımsız düşünmek gerekir. Örnek patron kitapların kullanılmış olması Roma İmparatorluğu dahilinde kullanılan motiflerin birbirine çok benzer olmalarından hareketle daha akla yatkın gibi gözükmektedir. Stucco ve duvar resimleri de bu

²¹ Önal 37.

²² Campbell 291.

²³ Campbell 289 dipnot 30.

²⁴ Cimok 248 vd. (İ.S. 5. yüzyılın ortası)

²⁵ Cimok 46.

²⁶ Cimok 151 ve 168 vd. (İ.S. 3. yüzyıl)

²⁷ Cimok 186 vd. (İ.S. 2.-3. yüzyıllar)

²⁸ Cimok 195 (İ.S. 3. yüzyıl).

²⁹ Ergeç vd. 108, 110 Res. 158, 162 (İ.S. 256'dan önce).

³⁰ Önal 22-26.

³¹ Önal 22-26.

³² Önal 38-40.

³³ Cimok 139, 143, 202 vdd.

³⁴ Cimok 222 vd.

³⁵ Gezgin ustalar hep tartışılmıştır. Salomonson passim.

olasılığın bir adım daha öne çıkmasına neden olmaktadır. Örneğin, Adana'daki Orpheus Mozaik'i'nin önce patron kitaptan alınan kalıba göre üretildiği, daha sonrada ustanın kendine özgü unsurları eklediği düşünülmektedir³⁶. Bu nedenle de sevilen bir motife bir takım değişikliklerle başka yerlerde rastlamak olasıdır. Bu açıklamalara göre mozaik üretiminin gezgin olanların yanı sıra, bir patrona bağımlı kalan yerel atölyeler tarafından da yapılmış olabileceği ortaya çıkmaktadır.

Acaba Amisos mozaikinde durum nasıldır? Taban mozaik'i patron kitaba bağımlı kalan yerel bir usta tarafından mı, yoksa başka bir yerden davet edilen gezgin bir usta tarafından mı yapılmıştır? Bu soruya yanıt verebilmek için Amisos Mozaik'i'nde yer alan usta yazıtı da göz önünde bulundurulmalıdır (Resim 13):

ἸΩΡΑΝΤΗΣ ΕΡΕΝΤΕΣ

Orantes erentes

ben, Orentes, bu mozaik'i tamamladım)³⁷.

Yazıtta, Orentes isimli bir mozaik ustasının bu mozaik'i yaptığı belirtilmektedir. İsim doğrudan bize Orantes Nehri'ni (Asi Irmağı) çağrıştırmaktadır. Yani motiflerle birlikte yine güneydoğu ön plâna çıkmaktadır. Mozaikler üzerinde imza yaygın olarak atılmaz. Burada olması, belki de yine alışılmışın dışında yabancı bir ustanın burada çalıştığına bir göstergesidir. Ne yazık ki, bu ustanın adına bilenen başka hiçbir antik kaynaktan rastlayamadık³⁸. Bu nedenle, kesin olarak bir şey söylemek bugün için çok zordur. Ancak ismin güneyli olmasının yanında, mozaikteki stil ve desen de güneye işaret etmektedir. Amisos mozaikinde yer alan yazıtın yanı sıra, yukarıda da vurgulandığı gibi motiflerin birbirleri arasındaki ilişkisi, özellikle bordür hatlarındaki geometrik desenler (dalga, saç örgüsü ve tekrar dalga motifi) kullanılan renkler de dahil olmak üzere Zeugma mozaikleri ile yakın ilişki içerisinde.

Kuzey güney ilişkisi açısından bir diğer önemli belge Sebastapolis-Sulusaray'da bulunan ve kendisi için inşa edilen müzede korunan taban mozaik'idir³⁹. Defneciler tarafından etkili bir şekilde tahrip edilmiştir. Panonun bir bölümü korunan izlere göre olasılıkla kemerli bir alanın içerisinde (Resim: 14). Bu durum mozaik'in kısmen apsis şeklinde bir mekan içinde olmuş olabileceğini akla getirmektedir⁴⁰. Bunun çevresini ise çok zengin işçilikli geometrik desenler süslemektedir. Apsisle paralel olan ve zengin geometrik bezemeli panolardan oluşan bordürlerde hem Amisos, hem de Zeugma veya Antiocheia a.O. mozaiklerini çağrıştıran desenler vardır (Resim: 15-18). Kenarlarda dairesel panolar içerisinde, yazıtlarına göre mevsimlerin konu edildiği betimler vardır (Resim: 14 ve 19)⁴¹. Bir sağlık yurdu veya kiliseye ait olduğu düşünülen taban mozaik'i, geç Roma erken Bizans dönemine tarihlenmektedir⁴².

³⁶ Budde II Lev. 6.

³⁷ Yazıtların tercümesi için, Berlin Frei Üniversitesi, Bizans Tarihi Bölümü Başkanı Sayın D. Reinsch'a bir kez daha teşekkür ederiz.

³⁸ D. Şahin, *Künstler Lexikon der Antike*, bkz. Orentes (Baskıda).

³⁹ Özcan I 271 vdd. Res. 23 vdd. -Özcan II 173 vd. Plan: 4 Resim: 31.

⁴⁰ Özcan II 173 vd. Plan: 4.

⁴¹ Tam olarak bulunan, ancak günümüzde kayıp olan örnek için bkz. Özcan I 272 Resim: 29.

⁴² Özcan I 272 vd. . Özcan II 174.

Mozaik önemli ölçüde tahrip olmuş olsa da, korunduğu kadarı ile üzerinde bulunan geometrik desenler, hem kuzey, hem de güney mozaikleri üzerinde bulunanlar ile benzer özellikler göstermektedir. Zeugma gibi Roma İmparatorluğu'nun doğu sınırındaki önemli geçiş noktalarından birisinde yer alan Sebastapolis kentinde ne yazık ki bugüne kadar ciddi anlamda bilimsel kazılar henüz başlatılmış değildir. Rastlantı sonucu bulunmuş olan mozaik, belki ileride ikinci bir Zeugma'nın habercisi olabileceek niteliktedir.

şimdi mozaik ustaları hangi yolu kullanarak Karadeniz Bölgesi'ne ulaşmışlardır, sorusuna yanıt aranmalıdır. Deniz yolu, güzergah göz önünde bulundurulursa, oldukça uzak olasıktır. Bu konuda Yozgat'ın 35 km. doğusunda Küçük Köhne'de bulunan bir define bizlere önemli ip uçları sunmaktadır. Bu definede İ.Ö. 4. yüzyıla ait Amisos, Sinope ve Tarsus sikkeleri yer almaktadır⁴³. Kuzey ve güneye ait paraların tam merkezde bir yerde bulunması, her iki bölge arasında bir ilişkinin varlığını ve bu dönemde veya sonrasında bu ticaret yolunun kullanıldığına işaret etmektedir.

Amisos'u güneye bağlayan kuzey-güney yolunun İ.Ö. 4. yüzyıldan önce ilk olarak ne zaman kullanılmaya başlandığı bilinmemektedir. Bu ana ticaret yolu Roma İmparatorluk çağında yeni kentler ve birçok yan yollar ile desteklenmiştir. Amisos'tan başlanan yol, Therma ve Amaseia'dan Zela (Zile)'ya gelmiş⁴⁴, buradan iki kola ayrılmış olmalıdır: Bir yol Tavion (Büyük Nefes Köyü), diğeri ise Sebasteia (Sivas) üzerinden Kaesareia'ya (Kayseri) varmaktadır. Kaesareia'dan güneye inen yol Gülek Boğazı'ndan geçerek Kilikia'ya ulaşmaktadır⁴⁵. Bu ticaret yolu daha sonra Dura Europos, Susa üzerinden Persepolis'e kadar uzanmaktadır⁴⁶. Amisos Zeugma mozaikleri arasındaki yakın benzerlikler, bu karayolunun Roma İmparatorluk çağında da kullanıldığı ve mozaik ustalarının bu yolu kullanarak Amisos'a ulaşmış olabileceği fikrini güçlendirmektedir.

Sonuç olarak, Amisos mozaiği güneyin etkisi altında, Zeugma veya Antiocheia civarından gelen bir usta tarafından veya güneyden getirtilen bir patron dikkate alınarak Amisos civarındaki bir atölye tarafından yapılmış olmalıdır. Bu konuda işçiliğin yanı sıra, sanatçı imzası da önemli bir kriter olmaktadır. Bazı durumlarda sanatçı imzalarının taklit edildiği, böylece mozaiğin değerinin artırılmaya çalışıldığı da bilinmektedir. Durum böyle olsa bile, sanatçı ismi Karadeniz'i Güney'e yaklaştırmaya yetmektedir.

Kaynaklar

- Atasoy, S. *Amisos. Karadeniz Kıyısında Antik Bir Kent* (Samsun 1997).
 Bingöl, O. *Malerei und Mosaik der Antike in der Türkei*. Kulturgeschichte der Antiken Welt 67, (Mainz a.R 1997).
 Budde, L. *Antike Mosaiken in Kilikien I. Frühchristliche Mosaiken in Misis-Mopsuestia* (Recklinghausen 1969).
 Budde, L. *Antike Mosaiken in Kilikien II. Die heidnischen Mosaiken* (Recklinghausen 1972).
 Campbell, S. "Roman Mosaic Workshops in Turkey", *American Journal of Archeology* 83, 187-292.
 Cimok, F. (Ed.), *Antioch Mosaics* (İstanbul 2000).
 Cumont, F.E. *Amisos*. Studia Pontica II (1906).

⁴³ Atasoy 88.

⁴⁴ Ramsay 280.

⁴⁵ Atasoy 81.

⁴⁶ F.E. Cumont, "Amisos", Studia Pontica II, 1906, 121-123.

- Dörner, F.K. *Reise in Bithynien*. Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch- historische Klasse. Denkschriften 75 (Wien 1955)
- Ergeç, R. vd., *Seleukeia am Euphrat/Zeugma. Archäologische Forschungen in einer Garnisons- und Handelsstadt am Euphrat*. J. Wagner (Hrsg.), Gottkönige am Euphrat. Neue Ausgrabungen und Forschungen im Kommagene (Mainz a.R. 2000).
- Jobst, W. *Römische Mosaiken aus Ephesos I, Die Hanghäuser des Embolos*. Corpus der antiken Mosaiken in der Türkei I. Forschungen in Ephesos 8 (Vienna 1978).
- Levi, D. *Antioch Mosaic Pavements* (Princeton 1947).
- Önal, M. *Mosaics of Zeugma* (İstanbul 2002).
- Özcan, B. "Sulusaray-Sebastopolis Antik Kenti", *I. Müze Kurtarma Kazıları Semineri 19-20 Nisan 1990* (Ankara 1991), 271 vdd.
- Özcan, B. "Sulusaray- 1990 Kurtarma Kazısı", *II. Müze Kurtarma Kazıları Semineri 29-30 Nisan 1991* (Ankara 1992), 167-200.
- Ramsay, W.M. *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*. Çev. M. Pektaş (İstanbul 1960).
- Salomonson, J.W. *La Mosaïque aux Chevaux de l'Antiquarium de Carthage*. L' Institut historique neerlandais de Rome I (The Hague 1965).